

Нейно величество паниката

Публикувано от mOn на 11.03.2010

Нейно величество паниката

(есе)

Наскоро, за да омаловажи руската финансова криза, едно списание писа, че само за една седмица на борсата в Токио се е изпарила стойност, равна на цялата руска икономика. Колко ли Японии са потънали през черният четвъртък на Уол стрийт? Колко Америки ще струва на света задаващата се световна борсова криза?

Представете си го така : стоите си в къщи, не вършите никому нищо лошо, може би изобщо нищо не вършите и изведнъж борсовият агент ви се обаждат, за да ви съобщат, че от спестяванията ви остава само една пета. Причините ли? Надценили индонезийска рупия... руският президент кара тежък махмурлук... задавал се тайфунът Фифи... някой си Джордж Сорос изказал мнение за дадена рублата... в Белия дом практикували орален секс... Какво ви остава, освен да отворите древните книги и да почнете да тълкувате смисъла на наказанието, което съдбата ви изпраща?

Още по-удивителното е, че борсовият феномен се оказва в центъра на една модерна епоха, която гордо представя себе си като историческо тържество на Разума. Защото борсата, това е пазар на пазарите, а пазарът е място където никой няма правото да се наложи над другите. Заводите произвеждат, чиновниците събират данъци, учените разработват технологии, политиките градят стратегии и всичко това в миг бива пометено от колективната паника. При това паника организирана, управлявана с компютри и сателитни връзки, паника, въведена в качеството на гарант за демокрацията.

Любопитното на този пазар, е че не се продават неща, а знаци на неща, което прави оборотът далеч по-бърз (можете да купите и продадете дадена стока без дори да сте я видели). Знаците подлежат на подреждане; те затова и са знаци, за да участвуват в някакъв ред, да се редят в таблици, табла, терминали. Това ускорява процесите неимоверно. И на Женския пазар може да настане паника ако примерно се пусне слух, че кисело мляко няма да се произвежда и никой няма да купува краставици за таратор. И все пак докато кратавичарят обходи пазара, докато обсъди със съседа паниката може и да отmine. На борсата паническите феномени протичат мигновено, защото няма физическа реалност, която да противостои не спонтанното движение на числата.

При това днес борсата дори вече не е реално пространство - всичко се случва в компютърните мрежи и което поражда невероятни виртуални паники (със съвсем реални икономически последствия), които дори нямат човешки източник. Просто многобройни брокерски компютри са програмирани сами да купуват или продават под или над определена цена във всеки

миг на денонощието и когато се зададе непредвидено събитие паниката се разпростира със скоростта на светлината. Хубавата новина е, че такава доведена до мигновеност паника отминава по-бързо; можем да я мислим като природно явление, нещо като ураган, който от време на време помита нивите.

“Паника” идва от името на бога Пан, хтоническо козлоподобно същество, свързано с природните сили, което предизвиква безпричинен страх у човека. През средата на деветнайсети век - успоредно с появата на новите маси - думата почва да се употребява за колективни пристъпи на страх, които страх се усилват от резонанса на окръжаващата тълпа. Всъщност поведението на човека в масата е съвършено аморално : можете съвсем физически да го установите по време на демонстрация, когато тълпата се люшне в една или друга посока и, за да не ви премажат вие сам блъските и тълчете онези, които са на пътя ви. При паническата реакция интересът ви е да правите като другите и по-възможно най-бързо от всички – пръв да побегнете, пръв да продадете акциите, пръв да смените партийната си принадлежност. Който не предусети и последва конюнктурата ще бъде ликвидиран физически, финансово, политически. Който надуши накъде духа паниката, най-плашливият, най-конюнктурният, той печели. Който опитва да отстоява някакъв морален ред или просто разум бива премазан.

В този смисъл паническият феномен е дълбоко безсъзнателен. Един прочут случай на паника отпреди век и половина е описан от Цвайг. Йохан Зутер основавал в Калифорния Нова Хелвеция - една преуспяваща колония, която започнала да изнася селскостопанска продукция в целия свят. И ето че един ден един от работниците дошъл при Зутер да му покаже странни жълти камъни, които намерил на нивата. Зутер разбрал веднага, че това е злато: той вече се виждал най-богатият човек на света. Каква заблуда! На минутата, когато плъзнал слухът, работниците захвърлили сърпове и лопати и се хвърлили да събират късове самородно злато. За какъв дявол да работиш, на спазваш старите норми, да мислиш за безсмъртието на душата си, ако едно много по-реално спасение е на крачка от теб? За броени дни щастливата колония била опустошена, първо от самите работници, после от десетките хиляди имигранти, обхванати от “треска за злато”. Зутер, на хартия - най-богатият човек на света – умрял като просяк на стълбите на Конгреса, търсейки справедливост.

Във философията е известна така наречената дилема на затворника, където се изчисляват шансовете за спасение на двама бегълци в случая, когато единият предаде другия и побегне сам и в случая когато двамата решат да си помагат: чисто математически се доказва преимуществото на сътрудничеството над паниката, на доброто над злото. Но така ли е в масовидните процеси? Разумно би било да не се презапасявате с олио, когато дочуете, че съседката го прави, най-добре би било всеки да постави себе си на мястото на общия интерес и да си каже: ако всички малко ограничат консумацията на олио, криза няма да има. Това, което става, е че някакъв централен арторитет – най-често държавата – поема отговорността да посъветва или да нареди какво да се прави. Въпросът оттук нататък е дали ще му повярват или не – и тук започва цялата мистерия на модерното общество, което можем да определим като свят на разколебаната вяра. Как да създадем вяра в новите маси без традиционния инструментариум на предци, богове и казани с катран?

Маркистката традиция до голяма степен черпи сили от ирационалните паники върху които се основава капиталистическото общество. Не са ли абсурдни тия циклични кризи, това безпричинно

изхвърляне на станали излишни хора на улицата, това разхищение на ресурси в ирационалното съревнование на индивидуални егоизми? На мястото на сляпото амебоподобно движение напред трябва, значи, да дойде съзнателното и разумно управление на общия интерес. Целият проблем почва с това, че лицата, които се предполагаха, че ще провеждат политиката на Разума, се оказаха в плен на собствените си ирационални страсти и егоизми.

Предмодерната хватка за справяне с паниката е описвана често от историците: превърналата се в тълпа бягаща армия рискува да бъде изклана като стадо; тогава някой – военачалник, герой, мъдрец – се изправя срещу бягащите и убеждава да спрат, да се засрамят, да повярват в общата победа. На ирационалната паника той противопоставя не осъзнатият общ интерес, а нещо също толкова ирационално – собствената си харизма. На какво се основава тя – дали на авторитета му, на готовността му да се жертва за групата, на убедителното му слово – това е въпрос пред историческата антропология.

В модерната епоха производството на доверие е една от основните функции на държавата. Защо ще повярваме на министъра, който ни казва да не се презапасяваме с олио, да не продаваме акциите си, да не емигрираме в чужбина, с една дума да не изпадаме в паника? Рационалните аргументи са за по-голямата част от гражданството второстепенни. По-важно е, че правителството е стабилно, че изразява позициите на по-голямата част от гражданството. Че зад него има сила, сиреч армия, полиция, че милиони хора са готови да умрат или убиват за него. Че нацията и нейните институции ще продължат да траят, щом се инвестира в образование, култура, здравеопазване. В последна сметка вярват на министъра, защото и доколкото той спазва някакъв морален код на поведение, ви позволява да го мислите поне в една минимална степен като безкористен и жертвоготовен (подозрението, че политикът се грижи само за интереса си винаги подкопава вярата ви в него).

Епохата на медиите превръща етиката в естетика. Моралните жестове, служещи за укрепване на вярата, се изобразяват и тиражират с все по-голяма настойчивост. Първи в театрализацията на вярата безспорно бяха тоталитарните режими: чудовищните инвестиции за въоръжение, тотален контрол на всички сфери на човешкия живот или нелепи масови изяви на ентузиазъм и сплотеност не са по-големи от средствата, които днес същите страни наливат за укрепване на финансовата система (за пример, писаха, че само стабилността на кроната при Клаус е струвала на чехите повече от милиард долара годишно). Рухването на комунизма, една от най-големите борсови паники в историята, може да се обясни и с това, че вече по-малко се вярваше в това, че държавна сигурност е всесилна, че гражданите вече по-малко благоговееха пред ядрените ракети, дефилиращи на националните празници, че все по-големите, по-населени, по-дълго кръжащи около земята космически ракети ги оставяха все по-безразлични.

Демократичният свят в лицето на САЩ пое факела на театрализацията през 69-та, когато мисията на Аполо прикова очите или по-точно екраните на планетата. Защо е стабилен доларът? Защото няколко милиарда човешки същества виждат в Америка не най-големият дължник на планетата, а световен жандарм, гарант на новия глобален ред. Показателно беше, че по време на войната в Персийския залив, която беше инсценирана като абсолютен медиен триумф на американското оръжие, техника и дипломация курсът на долара по световните пазари скочи с 20 25 на сто. Представете си сега, че сте на мястото на президента: трябва периодически да

провеждате мероприятия по укрепване на вярата. Какво правите? Пускате космически кораби, събаряте комунизма, печелите войни, пращате хуманитарна помощ, спасявате мира събирайки на масата на преговорите заклетите врагове. Кой знае, може би някой ден ще стигнем и до фантазмагорията от “Денят на независимостта” където американският президент лично (в смисъл изстрелвайки сам най-точно ракета въздух-въздух) побеждава извънземните нашественици...
Защо рухvat пазарите в Русия, Мексико, Бразилия, Индонезия, Корея? Дали поради икономически причини, или просто защото политическата класа на тези страни, дълбоко разложена морално и политически, не може да произведе вяра и да спре паническите процеси? А може би в катаклизмите, които започват, епохата на глобализацията е отредила за икономиката една далеч по-скромна роля отколкото новите идеолози на световния консенсус искат да ни убедят. Може би днес торбичките под очите на Елцин струват повече от десетки заводи и петната по роклята на Люински обричат на безработица хиляди от някаква латиноамериканска страна. А се подиграваме на онези наши предшественици, които смятали решаването на въпроса за пола на ангелите за по-важен от усъвършенстването на ралото...

Нейно величество пани

Powered by
Bukvar.bg

Image not found

© 2010-2024